

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

О. В. Охромович, Р. К. Мельниченко

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

В останнє десятиліття у системі вітчизняної освіти відбулось важливе перетворення: у старшій школі запроваджено профільне навчання, яке формується під знаком гуманітаризації, пріоритету і свободи вибору особистості. Профільне навчання – це різновид диференційованого навчання, який зумовлює орієнтацію учнів на майбутню професію відповідно до їх схильностей, здібностей, а також вимог суспільства. В останні роки, коли впровадження профільного навчання набуває масового характеру на рівні держави, особливо гостро постає потреба у розробці сучасних теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх учителів.

Загалом, проблема диференційованого підходу до навчання (і профільного як його різновиду) завжди займала чільне місце в психолого-педагогічних дослідженнях учених [1; 4-8]. З моменту оприлюднення Концепції профільного навчання, її нового проекту (2003, 2013) та поступового впровадження положень у життя, в педагогічній науковій літературі, пресі, на сайтах МІНО України триває публічне обговорення, присвячене профілізації середньої школи, яке спрямоване переважно на розв'язання питань організаційного характеру. Проте проблема формування готовності майбутніх учителів біології до роботи в нових умовах залишається недостатньо розробленою. Так, досліджено науково-методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін [7]; методичний аспект диференційованого вивчення біології у старших класах [8]; узагальнено досвід роботи вчителів, розроблено програми факультативних курсів з біології [2].

Наше дослідження присвячене проблемі підготовки майбутніх вчителів біології до роботи в умовах профільної навчання. З метою діагностики готовності студентів до профільного навчання старшокласників ми провели анкетування 274 майбутніх вчителів біології. Респондентами стали бакалаври і магістранти 11-ти вищих навчальних закладів Києва, Житомира, Чернівців, Черкас, Кривого Рогу, Запоріжжя, Умані, Ніжину, Херсону, Львову, Миколаєва.

Слід зазначити, що більшість майбутніх вчителів біології отримали педагогічний досвід під час проходження педагогічних практик (88,7%), лише 2,2 % респондентів навчаються за індивідуальним планом чи заочно. За результатами анкетування, уроки у профільних класах природничо-математичного напрямку проводили лише 34,3 % досліджуваних, 10,9 спостерігали за вчителями, що працюють у таких класах, а 47,8 % взагалі не працювали у профільних класах.

Більшість майбутніх учителів (49,6 %) відносяться до профільного навчання позитивно, вважаючи це важливим і ефективним шляхом реформи

освіти; 33,6 % вважають, що краще створювати спеціалізовані класи в основній школі. Частина респондентів негативно ставиться до ідеї профілізації, вважаючи, що це ставить дітей в нерівні умови при складанні ЗНО (3,3 %); веде до зайвого навантаження учнів і вчителів (1,8 %); більш ефективно займатися з репетитором (1,8 %); частину респондентів не цікавить ця проблема (1 %).

Джерелом інформації про профільне навчання для третини студентів (32,5%) став курс «Методика викладання біології»; 31,4 % навчалися у профільному класі в школі; 28,5% розглядали це питання під час вивчення педагогічних дисциплін у ВНЗ; 9,9% дізналися під час педагогічної практики у ЗНЗ, а деякі респонденти самостійно ознайомилися з Концепцією профільного навчання в педагогічній пресі чи Інтернеті (7,3%).

Також ми запитали майбутніх вчителів, чи мають вони бажання працювати у профільних чи спеціалізованих класах і чому? У більшості домінує позитивна зовнішня мотивація: можливість працювати творчо, не стандартно (30,3%); самореалізовуватися в професії (25,1%); бачити результат своєї роботи в успіхах учнів (19,3%). Проте значна частина студентів (13,9 %) взагалі не хочуть працювати у школі; 7,7 не бачать для себе різниці в порівнянні зі звичайним класом, а 4,4% не відчують себе професійно готовими. Серед інших чинників негативної мотивації: велика відповідальність перед батьками і учнями; тиск з боку керівництва щодо результатів роботи; багато часу витрачається на самопідготовку і не стимулюється матеріально.

На запитання, чи потрібно у зв'язку з впровадженням профільного навчання змінювати у вищих навчальних закладах підготовку студентів – майбутніх учителів, 46% респондентів відповіли негативно. Вони вважають, що професійна компетентність залежить від бажання самовдосконалюватися і від практики роботи в школі. Проте 54 % респондентів вважають, що зміни необхідні. Серед шляхів, що сприятимуть підвищенню готовності випускників до роботи в умовах профілізації освіти, найбільш ефективними (за 5-ти бальною системою) майбутні вчителі вважають підвищення рівня викладання, вимог до знань і умінь з фахових біологічних дисциплін (4 бали); введення спецкурсу, який знайомив би студентів-випускників з методиками роботи в профільних класах, досвідом вчителів практиків (3,8 балів); підвищення рівня викладання, вимог з методики біології (3,6 балів).

Майбутнім вчителям було запропоновано заповнити картку самооцінки складових власної компетентності як вчителя профільної школи. В цілому, враховуючи прийняті в психолого-педагогічній літературі погляди, їх можна згрупувати в такі компоненти як: мотиваційно-вольовий (зовнішні і внутрішні мотиви професійної діяльності), когнітивний (різноманітні знання), діяльнісний (уміння і навички); особистісний (особисті якості, уміння рефлексувати тощо). Для їх кількісної оцінки використовували дещо видозмінену нами методику Н. В. Кузьміної [3], надаючи різним рівням сформованості таких числових значень (5 – високий, 4 – достатній, 3 – середній, 2 – низький, 1 – мінімальний). За результатами самодіагностики у студентів переважно середній і достатній рівень сформованості усіх компонентів, необхідних вчителю біології профільної

школи. Це пов'язано з відсутністю досвіду роботи респондентів, їх завищеною самооцінкою. Найбільш проблемними виявилися: знання організації профільного навчання (в середньому 3,5 бали), володіння методикою диференційованого викладання предмету (3,5); а також уміння керувати науково-дослідницькою діяльністю та працювати з обдарованими дітьми (відповідно 3,6 та 3,7).

Проте результати моніторингу знань і умінь студентів, проведені у вигляді тестування за 5 розділами показали, що жоден з них (!) не засвоєно на достатньому рівні. Зокрема, блок знань про організацію профільного навчання має коефіцієнт засвоєння 0,51; знання фахових біологічних дисциплін $K_z=0,45$; практичні уміння (розв'язування задачі, проведення біохімічних реакцій, мікроспіювання тощо) – $K_z=0,61$; 4-й блок (методика викладання біології) – $K_z=0,59$; психолого- педагогічні знання (вікова психологія старшокласників, створення ситуації успіху, знання психології обдарованих дітей тощо) засвоєні з коефіцієнтом 0,59. Найгірше сформованими у студентів виявилися знання з фахових біологічних дисциплін, котрі вивчаються в старшій школи (молекулярна біологія, біохімія, цитологія, генетика, екологія, еволюційне вчення). В середньому по усім вишам 38 % студентів показали низький; 36,5 – середній, 21,9 – достатній, 3,6 – високий рівень знань.

Отже, наше дослідження показало необхідність удосконалення професійної підготовки студентів – майбутніх вчителів біології до роботи в умовах профільної старшої школи.

Література

1. Василенко Н. В. Профільне навчання: проект нової концепції / Н. В. Василенко // Управління шк. – 2013. – № 22/24. – С. 64-76.
2. Викладання біології у профільних класах. – Вип. 3 / упоряд. К. М. Задорожний. – Х. : Основа, 2008. – 141 с.
3. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина – Л. : ЛГУ, 1970. – 210с.
4. Профільне навчання в старшій школі: Шляхи розвитку: Наук.-доп. бібліогр. показч. – Вип. 1. АПН України ім. В. О. Сухомлинського; наук. консультант В. І. Кизенко. – К., 2004. – 163с.
5. Профільне навчання: теорія і практика / за ред. к.п.н. Липової Л. А. – К.: Компас, 2007. – 192с.
6. Самодрин А. П. Профільне навчання в середній школі / А. П. Самодрин. – Кременчук: ВЦ СГЕІ, 2004. – 384 с.
7. Стрижак С. В. Науково-методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / С.В. Стрижак ; Ін-т педагогіки АПН України. — К., 2005. — 22 с.
8. Фруктова Я. С. Диференціація навчання в профільних класах біологічного спрямування на матеріалах курсу «Загальна біологія» : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Я. С. Фруктова; Нац. пед. ун-т ім.

М. П. Драгоманова. – К., 2003. – 21 с.